

גיטיין נז

משה שווערד

1. עיין במראה מקומות לדף נו:

2. ספר חסרונות הש"ס

נ"מ' נ"ז א' 5) וטובתם כל הימים [אמר ליה דיניה דהוא נברא
כמאי אמר ליה בשכבת צע רותחת אול אסקיה לישוי כננידא
א"ל טאן חשיב בההוא עלטא א"ל ישראל מרוו לאדכוקי כהו א"ל
טובתם דרוש דעתק בל תדרוש כל הנוגע כהן כאלו נוגע ככבת
עינו א"ל דיניה דהוא נברא כמאי א"ל כצואה רותחת דאמל מר
כל הפלעיג על דברי חכמים נידון כצואה רותחת] תא
הו וכו' :

3. ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קיא - מסכת גיטיין

ויש לך לדעת, כי אין ראוי למלעיג על דברי חכמים רק עונש זה, וזה כי החכם כל דבריו דברי חכמה והחכמה הוא שכל
נבדל מן הגשמי למעלת השכל. והמלעיג על דברי חכמים והוא הפך החכמים שיש בהם שכל הנבדל מן האדם שהרי מלעיג
עליהם, לכך נדון בהפך זה שהוא נדון בצואה רותחת שהוא דבר נבדל מן האדם ויוצא ממנו מפני פחיתותה.

4. ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קיא - מסכת גיטיין

כמה גדול הבושה. אע"ג דודאי חרב הבית על ידי שאר הטאים, כמו שאמרו בפרק קמא דיומא (ט' א') מקדש שני אמאי
אחרוב וכו', ואם כן למה הוצרך לומר גדולה בושה וכו'. אבל פירוש זה כאן בא לומר אם ישראל חטאו היה ראוי שיביא
השם יתברך שאר מכות, אבל להתריב בית המקדש שהוא משכן שכינתו למה חרב כי זה הוא אל השם יתברך, ועל זה
אמר גדולה בושה, כי הבושה הוא אל צלם אלקים וכמו שפירשנו במסכת ב"מ בפרק הזהב (נ"ט, א') אצל המלבין פני
[חבירו] אין לו חלק לעולם הבא, ובמסכת אבות (פ"ג ט"ו) ג"כ, ונקרא הצלם שהוא צלם אלקים כמו שיקרא בית המקדש בית
אלקינו, והאדם בשביל צלם אלקים שהוא עליו יש [לן] כח ענין אלקי מאוד, ולכך המלבין פני חבירו אין לו חלק לעולם הבא, כי
עולם הבא הוא ענין אלקי ואינו עולם גשמי לכך אין לו חלק לעולם הבא, לכך אמר גדולה בושה שבשביל הבושה שהוא
מלבין פניו ומבטל ומבזה צלם האלקי זה לכך שרף השם יתברך ג"כ בית אלקינו שהוא קדוש אלקי ג"כ וענין אחד הוא
לגמרי והבן הדברים האלו:

5. ספר שערים מצויינים בהלכה

דף נז. פרו ורכו כתרנגולים. עי' בגמרא
ברכות (כב.) שתקנו טבילה לבעלי
קריין כדי שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהם
כתרנגולים. וברמב"ם (דעות פ"ה ה"ד) כתב,
אע"פ שאשתו של אדם מותרת לו תמיד, ראוי
לת"ח שינהוג עצמו בקדושה, ולא יהא מצוי
אצלה כתרנגול. ובלחם משנה (שם) כתב, דלאו
דוקא ת"ח, שהרי הרמב"ם (אס"ב פכ"א) כתב,
דאין דעת חכמים נוחה למי שמרבה בתשמיש
כתרנגול, ופגום הוא מאד ומעשה בורים הוא
כו'. וא"כ מנהג זה שהיו נוהגין במקום טור
מלכא אינו מנהג חכמים, ונאפשר שהעונש שבא
עליהם דשקלינהו מהם התרנגולים, היה
להראות להם שלא עשו כהוגן כדאיתא בשבת
(לג.) הכל יודעים למה כלה נכנסת לחופה, וכל
המנבל פיו אפי' חותמין עליו גז"ד של שבעים
שנה לטובה הופכין עליו לרעה.

6. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף נו/א

שם מפקי קמיהו תרנגולא ותרנגולתא. כלומר פרו ורבו כתרנגולים. נראה מכאן הוא שורש מנהג עירנו בגדאד יגן עליה אלקיב, שמוליכין עם הכלה כשתלך לבית בעלה בליל החופה, תרנגול ותרנגולת שחוטין ושלוקין, והחתן אחר שיכנס לחדר הכלה לבא עליה, קודם הכל לוקח ראש התרנגול וטועם ממנו, ונותן ראש התרנגולת לכלה לטעום ממנו, ונראה כי מנהג זה נמשך ממנהג דנקיט הגמרא כאן, דאחר שראו שיצא תקלה מזה תקנו לבטל המנהג, אך לא ביטלו אותו לגמרי, אלא עשו שיוליכו אותם שחוטין ושלוקין, וגם כן טעמא דידהו משום פרו ורבו כתרנגולים, כן נראה על הרוכ, ולכן אין ללעוג על מנהג עירנו בזה. ואמרת דרך הלצה על אשר מקדמים העולם בלשונם כשידברו בהם, לומר ג'יג'י ודי"ק, דהיינו תרנגולת ותרנגול. ואין אומרים תרנגול ותרנגולת, מפני כי אלו דרכן להביאם מבית הכלה, ולכן חולקין כבוד לכלה להזכיר את שלה קודם, ואין אומרים תרנגולא ותרנגולתא כדנקיט הש"ס כאן.

7. מהרש"א חידושי אגדות מסכת גיטין דף נו עמוד א

איזדקור ואכול ושתו כו'. והיה להו להודות ולהלל על הנס שהלך מאתם המלך אבל אכלו ושתו ולא בטחו בישועת ה' אלא אמרו שהמלך לא יכול להם מפני גבורתם וז"ש מיחדי קחדו בי כו' שלא יכולתי להם וק"ל:

8. דף על הדף גיטין דף נו עמוד א

בגמ': מה צבי אין מחזיק את בשרו, כך ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה רווחא ובזמן שאין יושבין עליה גמדה. כתב בתשו' הלכות קטנות (חלק ב' סי' ג') וז"ל: הצבי, דע כי הוא גס וכבד בשר הרבה, אלא שהקב"ה דחק את בשרו בתוך עורו עד מאוד, שמחמת כך הוא רץ. והוצרך לזה, לפי שהוא גדל בהרים במדברות, ואם לפי כובד בשרו ה' מהלך, לא ה' מגיע למקומות הצריכים לו לפרנסתו, ולא ה' יכול לברוח מפני החיות. ומאחר שנשאר בשרו דחוק בתוך עורו, אין מונע ממנו המרוצה, לכך אמרו ז"ל צבי אין עורו מחזיק את בשרו. ע"ש מה שביאר בזה המשנה הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי גבור כארי כו', שהוא נגד ה' יסודות.

בשפת אמת (סו"פ מסעי) כתב: הנה א"י היא מעט הכמות ורב האיכות, כי העיקר הוא הפנימיות, ולכן נדמה כצבי שאין עורו מחזיק את בשרו, שהפנימיות רב מאוד מן החיצוניות, מלבוש החיצון כו'. ועל זה כתיב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' נגד בני אדם, שאין הכל מבינים פנימיות ארץ ישראל, רק בני ישראל, לכן נקרא ארץ "ישראל" שלהם נגלה מתנה זו הגנוזה, וכשיצאו בני ישראל משם, יצא הודה זיוה והדרה, כדאיתא בגמ' פשטה לה גמדה לה. עיי"ש מה שהאריך בשבחה מעלת ארץ הקודש. עפ"י זה ביאר בפנים יפות הפסוק (בפ' ראה) "עשר תעשר וגו' כי ירחק ממך המקום וגו' כי יברכך ד' אלקיך", היינו שעל ידי ברכת ד' ירחק ממך מקום המקדש, כי ארץ ישראל רווחא גמדה, נמצא שמקום שלפנים היתה קרובה לירושלים, עכשיו אחרי שפשטא ונתרחבה ארץ ישראל, היא רחוקה מירושלים, וזהו גופא הברכה, "כי ירחק ממך המקום".

כ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל אמר פעם בא' מנסיעותיו בא"י: מה שאומרת כאן הגמ': אף א"י בזמן שיושבין עליה רווחא ובזמן שאין יושבין עליה גמדה, זה נראה היום בחוש, כי מצפת לטבריא יש רק איזה פרסאות, וטבריא המקום החם מכל א"י, וצפת המקום הקר שבא"י, ויכול להיות משום שפעם היה מרחק רב ביניהם.

ציין בזה הגאון ר' יצחק דוד אלטר שליט"א:

יש לפרש לפי"ז מש"כ "מי מנה עפר יעקב", בהקדם מה שאמר כ"ק זקני בעל האמרי אמת זצ"ל בשם חכ"א לפרש מאמרם "מי שאמר לעולמו די יאמר לצרותי די", דכיון דאר"י נקנית ביסורין, ויעקב ה' לו נחלה בלי מצרים, א"כ ג"כ צרותיו אין להם גבול, ואמר יעקב ע"ה, מי שאמר לעולמו די, שהרי לעולם יש גבול, א"כ גם לצרותי יאמר די עכד"ק.

וכמו"כ יש לפרש בבלעם, דלכאורה מספר בני לא יהי יותר מהמקום בו הם שרוים, אך מי מנה עפר יעקב, כיון דאר"י פשטא וקדמא ע"כ.

9. ספר שערים מצוינים בהלכה

בריי"ף על העין יעקב הקשה, דהיה לה

להתפיס מטלטלין כנגד כתובתה, דאז מותר להשהות עמה בלא כתובה, עי' בגמ' כתובות (ד.ו.), וכ"ת דלא היה לו מה להתפיס כיון שהיו בשביה, מ"מ היה לה לקנות ממנו בקנין סודר. ונ"ל דקנין מהני רק כשיש עדים, דלא יוכל בקל להוציאה, ולא היה שם עדים. וכ"כ בשו"ת האלף לך שלמה (אהע"ז סי' קלט) דודאי לא היה עדים כלל, ואף דבשאר קנין לא בעינן עדים, מ"מ בכתובה דתלוי בסמכה דעתה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, אף בשעה"ד לא מהני קנין. ועי' בשו"ע וברמ"א (אהע"ז ריש סי' סו.).

10. מהרש"א חידושי אגדות מסכת גיטין דף נז עמוד א

אל תגע בי שאין לי כתובה ממך כו'. מהכא משמע קצת דארוסה אין לה כתובה ואפשר לומר דה"ק כיון דשבויה הוה והעובד כוכבים קונה את ישראל וכל מה שקנה עבד קנה רבו ואין לו כלום להשתעבד בו כתובתה והא דלא חשש אהא דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה דמה"ט תקנו חז"ל ואסר לנו הארוסות כו' כפרש"י בפ"ק דכתובות י"ל דהיו שם עשרה מישראל שהיה יכול לעשות בפניהם ברכת נשואין וכן משמע שהיו שם ישראל אחרים כדקאמרה כשמת ספדו לזה כו' דודאי לישראל אמרה כן ודו"ק:

11. דף על הדף גיטין דף נו עמוד ב

בגמ': מעשה ועמדו ארבעים מודיות בדינר וכו' ומצאו אב ובנו וכו'. כתב בספר בן איש חי לרבינו יוסף חיים זצ"ל (פר' פנחס): "ידוע דאין עון המזיק לישראל בשפע הפרנסה כמו עון הזנות, ולכן אמר הכתוב כי בעד אשה זונה עד ככר לחם, רצונו לומר עון זנות נוגע בככר לחם שהוא שפע הפרנסה וכו', ולכן כאשר יראו חסרון שפע הפרנסה בדור, תחילת הכל יבדקו אחרי עון זה, כי עון זה גורם למעט שפע הפרנסה יותר מכל העונות, ולכן אמרו במסכת גיטין שמעשה היה בכפר סכני' של מצרים שעמדו ארבעים מודיות בדינר ונתיקרה התבואה ונחסר השער מודיה אחת, ובדקו ומצאו אב ובנו שבאו על נערה מאורסה ביום הכיפורים, והביאום לבית דין וסקלום וחזר השער למקומו ע"ש. ראה כמה עון זה גורם בשפע המזון" עכ"ל"ק. וכתב הגרי"ח סופר שליט"א בספר תורת יעקב (סימן ק"י):

ואני עני מוסף על דברי קדשו ז"ל, ואמר דעדיין בסוף מסכת סוטה (מ"ח א'): "הכשפים והזנות נטלו את הכל", הרי גם כאן מבואר שעון עריות ועמו עון כשפים גורמים הפסד הברכה, ואכן כבר זכינו לייסד בחיבורינו דרופתקי דאורייתא ח"ב (דף ס"ז) דכישוף וזנות הם תרי רעין דלא מתפרשין ובהדי הדדי נפקו ואזלו, דחד בני ביקתא נינהו, ומקרא מלא הוא, כמו בספר מלכים ב' (ט"ו כ"ב): "עד זנוני איזבל אמך וכשפיה הרבים", ובספר נחום (ג' ד'): "מרב זנוני טובת חן בעלת כשפים, המכרת גוים בזנוניה ומשפחות בכשפיה", ובספר מלאכי (ג' ה'): "וקרבת אלכם למשפט והייתי עד ממחרת במכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר" עיין שם. ע"ש עוד בזה.

ולהיפוך איתא בספרים עהפ"ס "ויוסף הוא המשביר וגו'", שעל ידי השמירה של מדתו של יוסף הצדיק, יש לאדם פרנסה בשפע.

12. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף נז/א

שם ארבעים מודיות בדינר. נ"ל הטעם שהיה השער כך, להורות שהם נזונים ונשפעים בזכות התורה שנתנה בארבעים יום. והא דנחסר השער מוריא אחת דוקא ולא יותר, לרמוז להם דהחסרון היה בשביל עון אחד בלבד, תחפשו עליו ולא תחפשו יותר. וגם רמזו להם במוריה אחת, שהעון נעשה ביום הכפורים שהוא יום אחד בשנה כולה, והוא סוף הארבעים של ימי התשובה, שהם אלול ועשרת ימי תשובה, ולכן נחסר מן הארבעים מוריה אחת. גם נרמז בזה על יום הכפורים שהוא בסוד הבינה, הנקראת אחת, כמו שאמרו בזוהר הקדוש על מאמר אחת, אחת ואחת, אחת ושתיים, וכו':

13. מהרש"א חידושי אגדות מסכת גיטין דף נז עמוד א

ומצאו אב ובנו שבאו על נערה מאורסה כו'. הא ודאי זה מעבירות הגדולות ומש"ה קאמר ומאחר דצדיקי הוו כולי האי כו'. היינו ממה שלא היה ביניהם רק זו העבירה שהרי כשסקלום חזר השער למקומו ובהך עובדא דהטיל ביניהן לובן ביצה כו' צ"ל דע"כ מה שהעמיד להן עדים לא עדי טומאה הוו או עדי סתירה וקינא לה כבר דא"כ לא הוה צריך ללובן ביצה להטיל ביניהם אלא שהעמיד להן עדים אמה שמצא ביניהן על מטה א' לובן כעין ש"ז דה"ל עדי כיעור ואהא קאמר דהוו צדיקי לאוסרה בעדי כיעור כזה ולא תלינן ליה ברואה קרי ויש לדקדק דמשמע דכל הני עובדי אחר החורבן הוו כדמסיק משום דלא איאבול על ירושלים ובבא בן בוטא הנזכר בהאי עובדא היה בזמן הורדוס כדאמרינן פ"ק דב"ב והיה הרבה קודם החורבן וי"ל שהזכיר הך עובדא שהיה קודם החורבן ומסתמא בשעת החורבן הוו ג"כ צדיקים:

14. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף נז/א

שם שבע שנים בצרו אומות העולם כרמיהם מדמן של ישראל בלא זבל. נ"ל בס"ד, כשישראל שלמים ויושבין על אדמתם, מתעטרים בעטרה של ט"ל אורות, שהוא ט"ל אותיות של ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, וכמו שנאמר [ישעיה כ"ו י"ט] טל אורות טליך, ואחר החרבן נהפכה להם מספר ט"ל למספר זבל, שנעשה דמן במקום זבל, לזבל בו הכרמים, ונמשך בזיון זה להם משך שבע שנים, בעבור חלול כבוד התורה דכתיב בה [משלי ט' א'] חצבה עמודיה שבעה, דפסוק ויהי בנסוע [במדבר י' ל"ה] ספר בפני עצמו, ולכך היא ז' ספרים:

15. ספר חידושי אגדות חלק שני עמוד קיז - מסכת גיטין

בבזראדן גר צדק וכו'. דע כי מה שספרו כאן מן הרשעים שזרעם נתגייר בישראל ולמדו תורה ברבים הוא ענין נפלא, כי יש לך לדעת, שהרשעים כאשר הם מופלגים ברשעות ויש להם כח עליון, כי אין ספק שהיה לאלו שזכר כח עליון ובאותו כח היה פועל רק מה שהיו פועלים [היה בטומאה] וכל כח [עליון] הוא רוצה בקדושה כמו שראוי לעליונים, ולכך אף אם אצל האבות שהיו רשעים דכח הזה [היה] בטומאה, מ"מ היה הכח הזה בטהרה (וכן דרשה) אצל הבנים ולכך היה להם זרע קדוש ולפיכך היו גדולים ומלמדים תורה ברבים, ואי אפשר שלא יהיה כך, שכל כח עליון כמו זה הוא מאת השם יתברך

יש בזה צד בחינה של קדושה, שהרי הוא מן השם יתברך ואם באביו היה בטל הקדושה הזאת אצל הרשע, אבל בבניו נתגלה כח זה ולכך למדו תורה ברבים. רק מזרע טיטוס לא היו מבנים שלו תחת תחתית השכינה, כי כחו כח סמאל הרשע שאין לו חלק בו יתברך והוא נבדל מן הקדושה לגמרי ואינו מצטרף אל הקדושה, לא כמו כל הכחות האחרים יש להם חבור ודבוק אל הקדושה ומצד אותו הדבוק נתגייירו זרעם, ולא כן טיטוס שהיה כח שלו כח סמאל נקצץ ונכרת מן השם יתברך כפי מה שהיה מדתו הקיצוץ והפירוד, ולכך לא היה מכניס מבניו תחת תחתית השכינה, והדבר הזה הוא דבר עמוק ואין כאן מקום זה:

16. קובץ המאור שבט תש"ע-מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק

למה זכה המן שבניו למדו תורה בבני ברק

אף שהבאנו הרבה יישובים איך בני בניו של המן נתגייירו, עדיין יש לשאול למה זכה המן שבניו למדו תורה. ולכן, יש להקדים שבספרי מחשבה יש מחלוקת אם יש קצת טוב בעמלק (ויש השלכות בזה לגבי קבלת גרים מעמלק).

במגילה (ט:ו) כתיב "בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש ובבזה לא שלחו את ידם." והקשה התפארת שלמה (רמזי פורים) על כפל הלשון שכתב "הרגו" וגם "ואבד." וזה לשונו: ויכו היהודים בכל אויביהם מכת חרב והרג ואבדו כו' (אסתר ט: ה), בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש ובבזה לא שלחו את ידם. הנראה לתרץ קושי' המפרשים שלכאורה הוא כפילות הדברים הרגו ואבד שאם הרגו אותם מהו לשון אבדון. עפ"י מ"ש לעיל בפ' (שמות כג:טז), לא אגרשנו מפניך בשנה אחת כו' מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר תפרה וכו'. עפ"י מ"ש בפ' (שם טו:ט) אמר אויב ארדוף כו' כי הסט"א דרכה תמיד לחפוף לדבק א"ע לצד הקדושה ולפעמים יכול האדם להתקלקל ע"י איזה מאכל שיש בו הרבה ניצוצות וסיגי הקליפות רבו על הני"ק כמ"ש בשם האר"י ז"ל. ולזה נתנה התורה עצה לא אגרשנו מפניך וכו' פן תרבה עליך חית השדה הם הניצוצות שרוצים לידבק בהקדושה בבנ"י. עד אשר תפרה ונחלת את הארץ (שמות כג:ל) פרש"י לשון פרי' ורבי' שיבואו לצד רחם דקדושה ע"ש. אמנם לא כן זרע עמלק אשר אין לו שום צד ושורש בהקדושה כמ"ש (במדבר כד:כ) ואחריתו עדי אובד. (דברים יג:יח) לא ידבק בידך מאומה מן החרם. לכן המצוה למחות את שמו כי לא ידבק מהם שום אדם להתגיייר וזה הענין מכת חרב והרג ואבדו וגם אחר מותם יהיו עדי אובד וז"ש (אסתר ט:יג) ואת עשרת בני המן יתלו. כן יהיו תמיד תלויים ועומדים ולא יבואו לצד הקדושה כלל. וזהו ובבזה לא שלחו את ידם. אבל במלחמת מדין כתי' (במדבר לא:יג) אנשי הצבא בזו איש לו פי הני"ק שהי' מגיע לחלקם הוציאו מהם להביאם אל גבול הקדושה. אבל במחית עמלק כתי' בבזה לא שלחו את ידם כי לא ידבק מהם מאומה בצד הקדושה.

תמצית דבריו, שיש דברים שיש בהם ניצוצי קדושה וגם קליפות הרעות. ובדברים אלו, יש אפשרות לזרוק את הקליפות וליהנות מניצוצי הקדושה שבו. לא כן בעמלק, שאין בו קדושה כלל. כפל הלשון (של "הרגו" ו"אבד") מלמד שאסור לקבל גרים מעמלק וגם שאסור ליקח את שללם. וזהו יסוד מצות מחיית עמלק, לאבד אומה שאין בו שום קדושה כלל.

ולאלו הסוברים שאין בעמלק שום קדושה כלל, באמת צריך ביאור איך נולדו להמן בני בניו שלמדו תורה. ויש שתרצו שלא באו מצד הקדושה שבהמן, אלא באו כשכר להמן (וכשנתבאר), ואף אם היה המן כולו רע היה מקבל שכר זה.

הקדושת לוי (מגילת איכה) והאמת ליעקב (פרשת תולדות) נתכוונו לאותו היסוד, שרשעים מקבלים שכר קטן ע"י שגרמו טוב לישראל, אף שלא בכיוונה.¹ האמת ליעקב הסביר שמכיון שהמן גרם שנס פורים יקרה, זכה שמבני בניו ילמדו תורה "כי העיקר כאן הוא לא הפועל אלא הפעולה."

על דרך זה הוסיף הקדושת לוי שרשע שגרם לקידוש שם שמים מקבל שכר על זה, ומכיון שהמן גרם קידוש ה', ניתן לו שכר ע"י שבני בניו למדו תורה. ואלו דבריו:

כל מלבושי אגאלתי (ישעי' סג:ג) הכלל הקב"ה כל מדותיו הן מלבושיו כולו חסד ודרכו לעשות חסד עם כל בריותיו והנה הקב"ה לפעמים מכה שונאי ישראל ועושה להם נקמה גדולה והנה כאשר בארנו לעיל זה הוא חסד להם מה שהקב"ה מכה אותם כי על כן נתקדש שמו של הקב"ה כמו בפרעה וסנחריב והמן וסיסרא שעל ידם נתקדש שמו ית' ועי"ז זכו שמבני בניהם התקרבו לה' כמאחז"ל מבני בניו של פרעה ומבני בניו של סנחריב מבני בניו של המן כו' ונמצא זה חסד להם מה שהקב"ה עושה להם נקמה מהמת שהם נעשי' כלי להתקדש שמו של הקב"ה על ידם וזכים שמבני בניהם כו' ונמצא זה הדין הוא חסד להם.

ויש להוסיף, שהמן לא רק גרם הנס של פורים והקידוש ה', אלא ג"כ גרם קבלת התורה חדשה, ובפרט שבימי אחשוורוש קבלוה מאהבה ולא מיראה (וכמו שמבואר בגמ' (שבת פח).) "הדר קבלוה בימי אחשוורוש".² ולכן, מובן מדוע המן בדקא קבל שכר בענין תלמוד תורה ושיהיה מבני בניו מלמד כרב שמואל בר שילת.

¹ עיין בסדר יעקב (מס' עבודה זרה ב:) שדן באיזה מקרים מקבלים שכר בעד מעשים הרעים ותלה את נקודה זו על מחל' ר"י ור"ש בענין דבר שאינו מתכוון.

² התפארת שלמה ג"כ הקשה על מה שבני בניו של המן למדו תורה, הלוא אין מקבלים גרים מעמלק. ותירץ, שע"י שנהנה מסעודת אסתר, לא היה עוד כולו רע, ועל ידי כך זכו שבני בניו יהיו מלמדי תורה. ואלו דבריו:

יצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב. לכאורה יש להתבונן בדבר זה שנכתב על רשע כזה בלשון נכבד שמח וטוב לב. אולם הנראה בזה, כי אי' בפסיקתא דר' כהנא פ' זכור (שמות יז:טז) כי יד על כס י"ה אמר ר' אליעזר בן יעקב נשבע הקב"ה בכסאו שאינו מקבל גר מזרעו של עמלק וכו' לפיכך כשבא מבשר אצל דוד והוא שואל מי אתה ואמר

אולם מצד השני, כמה סוברים שיש קדושה בעמלק. לדוגמא, השם משמואל (פרשת צו תרע"ג) כשדן בטעות שאול על מה שהציל את אגג. כתב "שהוא ידע שהניצוץ הקדוש שהיה בעמלק אי אפשר שיאבד לגמרי כי לא ידח ממנו נדח וע"כ חשב שראשית החרם בודאי יש בו חלקי הקדושה כי ראשית היא בקדושה כי ראשית כל דבר הוא בקדושה." כלומר, ששאול ראה באגג ניצוץ קדושה (ואפשר שהוא הבני בניו שלמדו תורה) ולכן הצילו. (וסיים השם משמואל שטעות שאול היתה שחשב שיכול להפוך את אגג להיות קדוש, וטעה בזה.)

ועוד עיין בישמח ישראל (פרשת ואתחנן) שהקשה על לשון הפסוק "ובביזה לא שלחו את ידם" ולא כתב ושללם לא בזו. וכתב:

ועוד קשה למה כתבו בדרך לשון נסתר שיש בו אריכות יותר, מה היה חסר אלו נאמר ושללם לא בזו ו"ל דיש בו ענין נסתר לבד הפשוט, דהנה יש להבין הלא איתא בגמרא מבני בניו של המן למדו תורה ברבים, ואם כן מזה מוכרח שלא כלו זרע המן, ועל זה יש לתמוה שהמסברא זה היה ראוי לראשונה לכלות זרע הצורר. אבל הענין יובן על פי שדרשו רז"ל (שמו"ר פ"א סימן כ"ט) בפסוק (שמות כ"ב) ויפן כה וכה וירא כי אין איש, ראה כי אין עתיד לצאת ממנו שיתגיייר. ולכך באלו שהיה בהן ניצוצות הקדושה לא נגעו בהן, או שנשפע רוח הקודש על כל ישראל כדרך שנשפע בעת נתינת התורה, דהא אז היה עיקר הקבלה (עיין שבת פ"ח), והבן שמאת ה' מן השמים היה שלא יגעו באלו, ואנשי כנסת הגדולה כתבו המגילה, ידעו זה ברוח הקודש, והבן והנה איתא בספרים על פסוק שבת וראיתי את דמעת העשוקים, בתוך הטומאה. ועל פי זה מדוקדק מאד הלשון ובביזה, במקום שיש ביזה לא שלחו את ידם, והבן והפשיטות תולה בזה, דלכך לא שללו, משום יכין רשע וצדיק ילבש (איוב כו:ז), כמו שהדיון במסור (ב"ק קי"ט). ועל פי זה יובן דברי רז"ל (מגילה ז') ובביזה לא שלחו את ידם, מנא ידעו, אלא שמע מינה דאסתר ברוח הקודש נאמרה, והבן.³

כוונתו לומר, שקודם שהרגו את האויבים בדקו אם יש בהם ניצוצי קדושה, ואם היו בהם ניצוצי קדושה, לא הרגו אותם, שאפילו בעמלק יש ניצוצי קדושה שראויים לבוא בקהל ה' (והם בני בניו של המן שלמדו תורה בבני ברק).

ולאלו הסוברים שיש בעמלק שום קדושה, מובן איך נולדו להמן בני בניו שלמדו תורה. **הפרי צדיק (מאמרי פורים) כתב ששאול ריחם על אגג מפני שראה שורש נשמת רב שמואל בר שילת בו. היערות דבש (דרוש ח' לז' אדר) כתב "ובאמת בכל עמלק יש טוב ורע... ולכך מבני בניו של המן למדו תורה ברבים כי היה כלול טוב ורע והטוב שנפרד ממנו נתגיר." כלומר, שהיה בהמן חלקי טוב, וחלקים אלו שנפרדו ממנו קיימו ע"י לימוד תורה ברבים.**

אך עדיין עדיין טעון ביאור, שאף לאלו הסוברים שיש בעמלק שום קדושה, יש הרבה אנשים שהיו להם ניצוצי קדושה ולא זכו שיצאו ממנו אמורא כרב שמואל בר שילת, ומדוע זכה המן שבני בניו למדו תורה בני ברק.

בספר ישמח משה (פרשת תולדות) משמע שבהמן היו ניצוצי קדושה במעלה גבוהה מאד. ובשם משמואל (פורים) כתב "כי עמלק היו בו ניצוצי קדושה מאלפז אביו שקבל מיצחק." כלומר, ששורש קדושתם נובע ג"כ ממקום שקדושתו נובע, מהאבות.⁴

ולפי מהלך זה, יש בעמלק שורש קדושה חזקה. ויש לשאול, מאין בא קדושה זו, ואיך אפשר שכח זה יכול לפעול בעמלק, באומה של רשעים.

ועיין במהר"ל (חידושי אגדות לגיטין ולסנהדרין וגם הוא בנצח ישראל פרק ז) שכתב (בנצח ישראל):
כי יש לך לדעת, שהרשעים כאשר הם מופלגים ברשעות, ויש להם כח גדול מאוד כמו שהיה לאלו שזכר, אי אפשר שלא יהיה מצורף כח שלהם אל כח עליון, כח השם יתברך, רק שהיה זה אצלם בטומאה. אבל אצל הבנים, כאשר נתגייירו, נצרף ונודרך ונתלבן, ולפיכך היו בניהם גדולים מלמדים תורה ברבים. ואי אפשר שלא יהיה כך. שכל כח כמו אלו, שהיה להם כח גדול, הוא מאת השם יתברך, וכיון שהוא מאת השם יתברך יש בזה צד בחינה מה של קדושה, שהרי הוא מן השם יתברך. ואם אצל האב היה בטל כח הקדושה אצל הטומאה, אבל בבנים נתלבן כח זה, ולכך לימדו תורה ברבים.

כלומר, שכל הרשעים יש להם כח גדול מאת ה'. שבלי כח זה לא היו יכולים להיות הרשעים המופלגים ביותר. וכח זה שורשו בקדושה שהקב"ה נתן להם כח זה להתשמש בו לטובה. אך בזו את הקדושה והשתמשו בכחם להתנגד לב". אבל מכיון שכל כח קדושה הוא מאת ה', אי אפשר שלא יחזור לטוב. ולכן אחרי טהרת צד הטומאה מכח זה (כשנתגייירו בניהם), נהפך הכח הגדול הזה לטוב מופלג (באותה דרגה שהיה המן רשע מופלג), ולפיכך היו מלמדי תורה ברבים. ובאמת אין מקום

(שמואל ב א:יג) בן איש גר עמלקי אנכי לא קבלו דוד. והנה זהו כמה הי' פליאה בעיני דברי המדרש הזה שהוא היפך הגמ' דאי' מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. אכן הנ"ל עפ"י מה שידענו ממעלת הצדיקים כי גדול הנהגה משולחן גבוה אשר ת"ח מסובים בה להביא את האדם לידי טהרה וקדושה לכן כאשר זמנה אסתר את המן על המשתה זה פעמים והי' המן ג"כ שואף מעט מחיות הקדושה משני הסעודות הללו וז"ש שמח טוב לב. לכן יצאו ממנו הצדיקים הללו שלמדו תורה בבני ברק.

³ ולפ"ז ג"כ יש לתרץ למה השאירו כמה מבני המן לחזור על הפתחים ולא הרגו אותם.

⁴ והסביר השם משמואל שבני בניו היו גלגולים שבאו לכלל ישראל, ובטהרת גלגולים, הכח של קדושה חוזר לכלל ישראל, ובאמת לא היה שום גירות וכמו שכתבנו לעיל.

כלל לשאול איך ולמה זכה המן שבני בניו ילמדו תורה ויהיו תלמידי חכמים מופלגים, שמכיון שכל כחו היה כח עליון שבא מהקב"ה, כח זה צריך ליטהר, וממילא התוצאות הן שבני בניו יהיו תלמידי חכמים מופלגים.⁵

17. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף נז/ב

שם אין לך תפלה שמועלת שאין בה מזרעו של יעקב. פירוש מזרעו, כלומר ממדתו, כי המידות נקראים תולדות של הצדיקים, כמו שאמרו [בראשית רבה ל' ו'] תולדותיהם של צדיקים מצות ומעשים טובים, ויעקב אבינו ע"ה מדתו אמת, וצריך שיהיה המתפלל להתפלל במידת אמת, שלא יהיה כאותם הכתוב בהם [ישעיה כ"ט י"ג] יען כי ניגש העם הזה

בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני. והא דמייחס התפלה ליעקב אבינו ע"ה, כי התפלה במקום קרבן מנחה דכתיב [תהלים קמ"א ב'] תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב, וכל קרבן הוא בסוג מנחה, ומצינו אדם הראשון הקריב קרבן תחלה, כמו שאמרו רז"ל שור שהקריב אדם הראשון קרבן אחת היתה לו במצחו, והיה זה קרבן מנחה שהוא מספר ק"נ אח"כ בא הבל והקריב קרבן מנחה, וכתיב [בראשית ד' ד'] וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, הרי מנחה שנית, נעשה מספר ר"ו, ואח"כ באו אבות העולם ותקנו שחרית מנחה וערבית, בא אברהם והקריב שחרית קרבן מנחה הרי נעשה ש"ט, ובא יצחק והקריב מנחה קרבן מנחה, הרי נעשה מספר תי"ב, בא יעקב והקריב ערבית קרבן מנחה, הרי נעשה מספר תפלה כמנין תקט"ו, לכן תפלה תתייחס ליעקב אבינו ע"ה ומנחות אלו של אבות הם ג' תפילות:

18. ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קיז - מסכת גיטין

והיינו דא"ר אלעזר בשוט לשון תחבא בחרחורי לשון תחבא: והיינו דאמר וכו'. קבע זה כאן, כלומר שעל ידי לשון הרע נחרבו כל שלשתן, והנה תראה כי תחלת הגזירה שנגזר חורבן בית אלקינו היה ע"י חטא הלשון הוא חטא המרגלים שהוציאו דבת הארץ, ועתה על ידי לשון הרע נפרע מהם. ויש לך לדעת, כי בדבר זה שאמר בשוט לשון תחבא, גלה לך דבר נפלא מאוד, שלא היה ראוי לצאת לפעל חורבן בית אלקינו כי אם על ידי הלשון, כי אין לך מחריב ומשחית רק הלשון, כי הלשון שהוא אל הנפש המדברת אשר הוא שכלי הוא מחריב ב"ה שהוא קדוש, לכך א"י הקדושה חרב בשביל לשון הרע, וכן ב"ה שהוא קודש היה פועל בהם הלשון, כי הדבור אל האדם שהוא שכלי, לכך על ידי זה חרב הבית ואין כאן מקום זה ונתבאר בערכין (ט"ו, א') דבר זה ועוד בשאר מקום:

19. תוספות מסכת גיטין דף נז עמוד ב

קפצו כולן ונפלו לתוך הים - והא דאמר במס' ע"ז (דף יח.) מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל בעצמו הכא יראים היו מיסורין כדאמרינן (כתובות דף לג:) אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ועוד דע"כ היו מענין אותן ולא היו הורגים אותן.

20. תפארת יעקב מסכת גיטין דף נז עמוד ב

בתוס' בד"ה קפצו, והא דאמר מוטב שיטלנה מי שנתנה וכו'. ולדעתי נראה דאינהו סברי דזהו דוקא לחבול בעצמו אבל לקפוץ לים דיכול להנצל דהא נפל למים שאל"ס אשתו אסורה הלכך אף שלא ינצל כיון דהוא לאו להרוג עצמו מיכווין רק לנוס לים אולי ינצל ולא יחטא בזה סברו דמותר לעשות. כנ"ל:

21. ספר יד דוד

תוספות ד"ה קפצו כולן ונפלו לתוך הים. כו' הכא יראים הי' מיסורים. נראה כוונתם, דהוקשה להם, למה קפצו לתוך הים, הרי יראתם הי' שלא יעשו בהם עבירה, וא"כ כשרוצים לעשות עבירה לא יעשו, וא"כ יהרגום, ומוטב שיהרגו הם ולא יהרגו הם את עצמם. ותירצו, דודאי אלו הי' יודעים שאם לא יעשו העבירה יהרגום לא הי' הורגים את עצמם, אמנם היו מתייראים שיעשו להם יסורים, ויצטרכו בע"כ לעשות עבירה, כמו חנני מישאל ועזריה דאלמלא נגדוהו הוה פלחו לצלמא, לכן, כדי שלא יהיו מוכרחים מכה היסורים לעבור עבירה, הי' הורגים עצמם כדי שלא יבואו לידי עבירה. ועוד כתבו, דבע"כ הי' עושים בהם עבירה, ולא היו הורגים ולא מענים, ולכן כדי שלא יעשו בהם עבירה בע"כ היו הורגים עצמם. ועיין בתוספות ב"ק צ"א, ובחיים שאל ח"א דף נ"א ע"א.

⁵ הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א בשיחה לפרשת קרח (תשס"א) העיר שקרח ונבוכנצר היו גדולים מאד, אבל הגדלות שלהם לא היתה בצדקות אלא ברשעות, ומכיון שהיה קרח גדול כ"כ, הקב"ה עשה נס כדי להרגו--שראו שיעשה נס על ידו. ועל דרך זה הסביר הגמ' תענית (יח:): שאיתא שם "ונבוכדנצר מלך הגון היה וראוי לעשות נס על ידו." כוונת הגמ' אינה שהוא היה צדיק אלא שהוא היה גדול, עכ"פ גדול ברשעות, ואין עושים נסים אלא לגדולים, שהם למעלה מן הטבע.

22. דף על הדף גיטין דף נז עמוד ב

בגמ': כי עליך הורגנו כל היום כו' זו מילה. בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רמ"ה) כתב דלכאוי' יש להקשות דהרי עינינו רואות שאף אחד מאלף ישראלים אינו מת מחמת מילה, ומאי שייך לומר בזה "כי עליך הורגנו כל היום". וכתב לתרץ בזה דבר חידוש, דעל פי הטבע היו מתים ח"ו ע"י המילה, ואעפ"כ צוה השי"ת למולו, ומשום דמצוה מיגנא ומצללא. וע"ש עוד שדייק מדברי הגמרא זו מילה "שנתנה בשמיני", דדוקא לתינוקות בני שמונה ימים הוה המילה סכנה בטבע, אבל הגוים וערכים שנימולים ואינם מתים, כיון שהם נימולים כשהם גדולים. ועי"ש מה שכתב בזה לענין מתו אחיו מחמת מילה.

23. מהרש"א חידושי אגדות מסכת גיטין דף נז עמוד ב

ודאמר אלו ת"ח שמראין הלכות שחיטה כו' פרש"י שמא יתחבנו בגרונו עכ"ל ויותר נראה לפרש דמרעי מזוליה כענין אל יפתח אדם פיו לשטן ואם הדיבור מביאו לידי כך מכ"ש המעשה ...

24. ספר שערים מצויינים בהלכה

בגרונו, אבל לפמ"ש"כ המהרש"א כחא"ג דהטעם כדי שלא יפתח פיו לשטן, משמע דאפי' בידו לבדו בלא סכין אסור. ועי' עו"ש (סי' כט סק"ה) דלפ"ז גם הרב הלומד הל' טריפות עם תלמידיו, אסור להראות על עצמו.	כתב הדרכי תשובה (סי' כ סק"א) דמרש"י כאן נראה דדוקא כשמראה עם הסכין, אבל להראות בידו מקום השחיטה בצוארו אין להקפיד, דלא שייך החשש דשמא יתחוב
---	---

25. ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קיה - מסכת גיטין

אין דברי תורה מתקיימי' אלא במי שממית עצמו עלי'. דבר זה ענין מופלא, כי התורה והגוף שני הפכים, כי איך תתקיים התורה שהיא שכלית בגוף הגשמי, שהגשמי הפך הנבדל, ולפיכך אין קיום לתורה באדם גשמי, כמו שני דברים שאינם מתדמים ומתייחסים ביחד שאין להם עמידה ביחד ולפיכך אין התורה מתקיימת רק במי שממית עצמו על התורה ואיש כזה גופו אינו נחשב כלל (אצל התורה) וכאלו אינו גופני כלל שהרי הוא ממית עצמו על דברי תורה ובזה התורה מתקיימת, אבל מי שאינו ממית עצמו על התורה והוא גשמי א"א שתהיה מקוים התורה השכלית בו כלל. ולא פליגי ובארנו זה במקום אחר גם כן:

26. גליוני מגנת חן

עוד יל"פ דכמו ביום מיתתו רצונו עז ללמוד תורה שיהי' לו זכות לעוה"ב, כן בכל יום ויום ימית עצמו עלי', ויאמר אולי זה יום המיתה שלי ועי"ז יתאמץ יותר ללמוד. וז"ש במי שממית עצמו עלי' שחושב בכל יום ויום שזה יום המיתה שלו (תפארת שלמה חוקת).

וידוע המעשה מהחפץ חיים, בבעל חנות שהתחיל לקבוע זמן לתורה, ובאתה אשתו ברעש גדול, שהחנות מלא קונים, והשיב, ומה היית עושה אם הייתי כבר מת, וכי היית אומרת היית אומר למלאך המות, החנות מלא קונים, כזה צריך להיות השקפתו לתורה. דבאותה שעה כאילו מת (ביאור אגדת חז"ל).

27. ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קיח - מסכת גיטין

אף היא עלתה לגג. ותימ' למה המיתה עצמה בחנם, וי"ל שרצו גם כן לכופה לע"ז. אמנם נראה דמה שאמר אף היא עלתה לגג, רמז על שהפילה עצמה מן הגובה שהוא החיים שנבחר לה מות מחיים ומסרה עצמה למות, והשם יתברך עשה רצונה ומתה והחיים הוא מעלה בבני אדם והמתים הם יורדים שאול והיא הפילה עצמה מלמעלה שהוא החיים ומסרה עצמה למות והוא ירידה לשאול וזה הנפילה:

28. ספר סדר הדורות

אלף תתקמח יידי תרח בן ע' שנה (הוא אלף תתקמ"ח. ונס' בית ישראל בל"א ז"א תתקמ"ח ט"ס) ויקח אשה ושמה אמתלאה בת כרנבו ותלד בן ויקרא שמו אברם לאמר כי הרימו המלך על כל השרים (סה"י), נולד ש"צ לחיי שם (דור י') וחי קע"ה שנים (ע"ל ז"א קכ"ג) ועיין פ"ק דר"ה לוי בניסן או בחשני נולד וכן מה נולד בעיר שמח בותא (בחיי ס' נח):

יאברהם סוד אדה"ר שענד ע"ז נתגלגל צמיטת תרח עט"ז לכסר עליו ותרח משורש נשמת אברהם. לכן קנתגלגל הדבר להתקן ע"י, ותרח ואשתו נתגלגלו באיוב ואשתו היא דינה בת יעקב, (חס"ל מעין ה' נהר כ"ה) מיטן של אברהם הוא ממיכאל ושל יצחק מגבריאל ושל יעקב מאוריאל. וקודם שנא כי יעקב בא בחנוך, ודע כי דיוקן של יעקב היה בחנוך וחנוך היה בשל אדה"ר שקבל הנשמה שפרחה מאדם (עמק המלך כ' ט"ב), אחיה השילוני גלגול אברהם (עכ"א שפ"ז):

אמתלאה בת כרנבו שם אמו (ז"ב ז"א ח') נתקנה באשה זו' בניה שמרגו עפ"י

המלך, ואמרו צפ' המוקן דאמרה בני לכו ואמרו לאברהם אביכם אחי עקדת אהד ואני ז' אחי נסיון ואני מעשה וגם היא עלתה על הגג ומתה, וכמו שחרח נתקן באיוב ע"י יסורים (ע"ל ז"א תמ"ח) גם היא נתקנה ע"י יסורים, ושם השליך נמרוד לאברהם צנה לכבשן האש ולא עשה רושם יוכלן עשה רושם לתקונה על ק"ה (ג"נ):